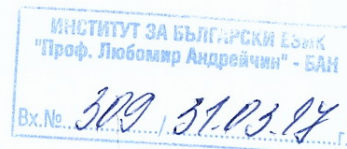

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
"ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН"
бул. „Шипченски проход” № 52, бл. 17
София 1113, тел./fax: 872-23-02
e-mail: ibe@ibl.bas.bg

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.ф.н. Марияна Цибранска-Костова

по обявения конкурс за заемане на академичната длъжност “професор” в Секцията за етнолингвистика в Института за български език “Проф. Л. Андрейчин” при БАН в област на висше образование 2. Хуманитарни науки. Професионално направление 2.1. Филология, научна специалност *Общо и сравнително езикознание (етнолингвистика)*

КАНДИДАТ: доц. д-р Мария Кирилова Китанова-Маркова

Доц. д-р Мария Китанова е единственият кандидат по обявения от ИБЕ конкурс в бр. 101 на ДВ от 20.12.2016 г. за заемане на академичната длъжност „професор“ в Секцията за етнолингвистика. Кандидатката притежава образователната и научната степен „кандидат на филологическите науки“ („доктор“) от 1982 г. и през същата година постъпва на работа в ИБЕ, където до момента е натрупала трудов стаж от 38 години; първата ѝ хабилитация за длъжността „доцент“ протича през 1997 г. в Секцията за ономастика и етнолингвистика, която от 2007 г. се трансформира в Секция за етнолингвистика. Една характерна особеност в професионалното развитие на кандидатката е фактът, че е работила в три секции на Института, с проблематиката на които са свързани нейните най-съществени научни приноси, а именно в областите диалектология и лингвистична география, ономастика, етнолингвистика и лингвокултурология. Това се отразява на представената за целите на процедурата и отлично балансираната в посочените направления научна продукция. Тя покрива следните наукометрични показатели: три монографии след докторатурата, които не повтарят темата на доктората и първата

хабилитация за академичната длъжност „доцент“; трите са реализирани в периода 2010–2015 г., от които една е издадена на руски език в чужбина през 2015 г.; съавтор е в четири колективни речника, три от които са публикувани, и в Обобщаващия том на БДА от 2001 г. Към това се добавят 14 студии и 83 статии. Доц. Китанова е взела участие в 43 конференции, повече от половината от които са международни. Авторката е предоставила данни за общо 109 цитирания и 12 рецензии у нас и в чужбина за нейни трудове или с нейно участие. Следователно по наукометричните показатели, предвидени в Правилника на ИБЕ, кандидатката категорично покрива въведените критерии, което ми дава основание да обърна внимание на съдържателната страна на нейната научна продукция, на педагогическия и организационния ѝ опит.

1. Подготвена като диалектолог в началото на научната си кариера с подчертани приноси в проучването на тракийските говори, в последните повече от 20 години авторката се е насочила към едно актуално изследователско поле – етнолингвистиката и лингвокултурологията. Тъй като конкурсът протича именно в това направление, ще се спра на следните две монографии. „Етнолингвистични етюди“ от 2010 г. съдържа три самостоятелни разработки върху обредния цикъл погребение, върху проблеми на народната етимология и върху основните конституанти на семейно-родовата лексика. Във всички тях се съчетават теоретичен и научно-приложен аспект, за което помага фактът, че разработките се основават на богатия опит на кандидатката като съавтор в трудове на етимологичната лексикография върху различни сегменти от българския народен календар. Доц. Китанова е един от пионерите и последователните поддръжници на теорията за езиковата картина на света и съпътстващите я културни концепти и концептосфери, чрез които се очертава етнокултурната специфика на българската национална менталност. Конкретният начин за описание в културната концептология обаче остава емпиричният езиков материал от всички езикови равнища, но основно от лексикологията (ономасиология и семасиология), диалектната лексика и лексикографията. Затова теорията при Китанова е подплатена с изчерпателни езикови данни, разпределени според лично изработени класификационни групи или творчески приложени оперативни критерии с доказано международно признание (например теорията на А. Вежбицка, Й. Бартмински, руските

етнолингвистични школи). Някои критерии и методи за работа са утвърдени в колективната работа на сътрудниците от СБЕ. В първата студия от труда материалът варира от общите народни термини за обреди и действия, през обредни лица, предмети и места, а всяка подгрупа е представена с представителен, в много случаи изчерпателен брой речникови единици, основно диалектни думи. Студията за народната етимология е обобщение на внушителна чуждоезична литература по проблема за самата същност на явлениято, неговата типология и определящата роля на диалекта за възникването му. Това е една от малкото съвременни разработки в това изследователско поле в българската наука. Тя дава отговор как се поражда народната етимология чрез различни езикови процеси, като аналогия, контаминация, паронимия и др. Конкретните примери сполучливо представят народното етимологизиране в имената на празниците от народния календар. В третата студия концептът „семейство“ е разгледан през призмата на паремиологията и е въведено понятието *паремиологичен когнитивен модел*. В своите разработки авторката прилага още статистически методи и анкети. Ясните класификационни критерии и сериозната теоретична подготовка допринасят разработките на Китанова да се отличават с прегледна и четивна структура, с логическа издържаност и ясен краен резултат. На проблемите на концептите *род*, *семейство* и *дом* в българската култура и език е посветена последната монография на Китанова от 2015 г., която имам всички основания да нарека хабилитационен труд за професура. Написана на руски език и издадена от престижното немско издателство Lambert Academic Publishing, тя е един вид обобщение и надграждане върху предварителния опит и интереси на кандидатката. Тук се намесват, условно казано, хиперонимните концепти *свой-чужд*, които са основополагащи в много сфери на човешката действителност, включително в рода и осъзнаването му като изконна проява на своето в опозицията с несвоето. На тази основна опозиция е посветено отделно монографично изследване на М. Китанова в електронна форма от 2013 г. под заглавието „Свой за чуждите и чужд за своите“. На нея е подчинено семантичното поле *род*. Авторката не повтаря, а развива своята етнолингвистична концепция с нови термини, като *ключово понятие* и *ключова ситуация*; стига до много по-дълбоко осмисляне на родството като пирамидална структура на зависимости с други явления.

Независимо че в последните години интересите на българската филологическа мисъл се фокусират върху родството от различни гледни точки и от 2012 г. вече е налице обобщаващ речник „Българска семейно-родова лексика”, разработката на Китанова е оригинален поглед към това поле именно чрез последователно надграждане и включване в мрежова зависимост на различни аспекти в осмислянето и менталната репрезентация на явлението родство в българската национална култура. Достатъчно е да спомена, че изследването има подробна разчленена структура, в която са представени и културните кодове в роднинската терминология (соматичен, фитоморфен, зооморфен и др.), и конкретните термини, и обобщаващи понятия от „по-висок ранг“. Неслучайно изследването има 10 глави, а само неговите източници без библиографията са 5 архива и 50 справочника от различен характер. В раздела „дом“ са използвани съвременни помощни средства за водене на етнолингвистична анкета, като по предварителен въпросник са проведени проучвания сред студенти от СУ през 2014 г. и са представени нагледни схеми на отговорите със статистически данни как съвременниците осмислят понятието. В научната периодика на български и на руски език са публикувани редица частни разработки. Те също се вписват в основните теми за своето и чуждото, роднинската терминология, дома и семейството, по които е работила Китанова през годините. Ще открия терминологията в полето заварени, доведени деца и деца извън брака в БЕ от 2016, 3, 19-32, в която са интерпретирани около 100 термина от цялата българска диалектна територия; концептът *жена* и ценностите на семейството според български пословици и поговорки са богато представени в руската периодика и др.

Позволявам си да обобщя, че трудовете на доц. Китанова представляват оригинални лични разработки въз основа на международно призната съвременна методология в етнолингвистиката; градят се на представителен материал от старобългарски източници, български диалекти, съвременния български език; утвърждават опита на и самите те допринасят за авторитета на българските лингвокултурологични проучвания на традиционната култура. Бих искала също така да споделя личното си виждане за успешната кандидатура на Китанова, като акцентирам на следните три фактора с важно значение в общия профил на кандидатката:

а) Развитието на модерното направление лингвокултурология е толкова успешно при отделните му представители, колкото по-добре е защитено от базови знания и умения, каквито са основно диалектологията и историята на езика. В академичната кариера на доц. Китанова това е факт, но тук поради тематиката на конкурса няма да коментирам, а само ще отбележа диалектоложките ѝ приноси в БДА и раздела „Говори“ в колективната монография „Сакар“, АИ, 2002 г., където тя разкрива важни езикови особености на източните рупски говори и на говорите в северната част на Одринско. В тази студия тя мотивира диференцирането на диалектните особености в района на Сакар на тракийски, странджански и т.н. и обръща специално внимание на междудиалектната интерференция.

б) Съчетаването на колективни и индивидуални проекти, на самостоятелно търсене и екипна работа до създаване на обща стимулираща среда за кариерно развитие. В рамките на този фактор поставям естественото преливане и взаимовръзката между научно-приложните занимания на Китанова в колективните етнолингвистични речници и самостоятелните ѝ монографични изследвания, защото такова съчетание смятам за добра академична практика. Прави впечатление, че при колективните трудове личното участие на авторката е много прегледно открито.

в) Развиване на една неучебна дисциплина в университетите, която обаче има определящо значение за съвременната научна парадигма, тъй като е насочена към извеждането на преден план на ценности и към опознаването на българската култура и националната идентичност. Затова смятам, че етнолингвистиката има своето заслужено място именно в академичните изследователски структури на българската наука.

2. Горезложеното намира подкрепа в още няколко факта от кандидатурата на доц. Китанова. Тя е ръководила 9 проекта, от които международни са 6 по ЕБР в БАН и един към комисията по етнолингвистика към Международния комитет на славистите. Всички те са завършили успешно и с краен резултат, който е допринесъл за израстването на участниците. Контактите ѝ с руската славистика са особено полезни и са в основата на дългогодишното институтско сътрудничество с Институт славяноведения по проекта „Славянските езици и култури в епохата на глобализация“, в което участваха три секции от ИБЕ.

Заслужено признание за възходящото професионално развитие на кандидатката е председателството ѝ на Българския национален комитет на славистите от 2014 г. и членството ѝ в Международния комитет на славистите от 2015 г. Колегата има деветгодишно членство към настоящия момент в етнолингвистичната комисия на МКС. В самия институт има дългогодишен опит като ръководите на СБЕ както преди конституирането ѝ в настоящия вид за период от 14 години (от 1997 до 2011), така и като съвременна структура в ИБЕ от 2011 г. Следователно на организационно и административно ниво връзката на кандидатката с обявения конкурс и тематичното направление е безспорна. Колегата участва в две редколегии, една в Известията на ИБЕ и една в руското списание „Научный диалог“; била е член на редакционна колегия по издаването на руски поредици.

3. Пред годините доц. Китанова е натрупала преподавателски опит в няколко направления. На първо място, тя има двама успешно защитили докторанти, един от които понастоящем е сред младите учени на ИБЕ. Била е лектор по български език и култура в Московския държавен университет и е организираща семинари в Държавната академия за славянски култури в Москва. Колегата е водила упражнения по диалектология в СУ през 80-е и 90-е години, като е била преподавател на някои от настоящите сътрудници на ИБЕ. Водила е и семинарни занятия по български език на чужденци. В последните пет години тя има активно участие в програмата за студентски практики на СБЕ в рамките на договора на ИБЕ с МОН. Следователно педагогическата дейност на доц. Китанова е не само разнообразна, но е свързана с няколко български и чуждестранни институции, чрез което се популяризира самият Институт за български език.

Рецензирането на представените от доц. Китанова материали ме води до категоричното мнение, че постъпилата кандидатура изцяло удовлетворява изискванията към академичната длъжност „професор“ и че придобиването ѝ е целесъобразно с оглед на развитието на направлението етнолингвистика и лингвокултурология и на СБЕ в ИБЕ.

В заключение убедено си позволявам да препоръчам на НЖ и на НС на ИБЕ да класира **кандидатката доц. д-р Мария Кирилова Китанова-Маркова на академичната длъжност “професор” в Секцията за етнолингвистика в Института за български език “Проф. Л. Андрейчин”.**

31.03.2017 г.

Подпис:

/проф. д.ф.н. Марияна Цибранска-Костова/